Anatol EREMIA

Fauna carpatină în onomastica şi tradiţiile populare româneşti (I)

A.E. – dr. hab., cercetător conferenţiar, lingvist, specialist în onomastică. A editat 25 de cărţi, cele mai recente fiind *Dicţionar explicativ şi etimologic de termeni geografici*, Chişinău, 2006; *Dicţionar geografic universal*, Chişinău, 2008; *Localităţile Republicii Moldova. Ghid informativ documentar*, 2009.

The article, based on interdisciplinary research, focuses on the corelation between the faunistic termonology and the units of the name system, as well as on their reflection in Romanian mythology, folklore and folk traditions. Additionally, it identifies, locates and documents the equivalents of the common terminological lexicon and the historic and current toponomy. The parallel between words and names is presented in the framework of the general Romanian space.

Fauna spaţiului geografic carpato-danubiano-pontic este deosebit de bogată şi variată, conţinând specii rare sau unice pe întreg continentul european. Circa 3600 de specii faunistice sunt dispuse pe diferite zone naturale specifice mediului lor de viaţă. Peste 250 de specii de păsări, sedentare şi migratoare, şi aproximativ 80 de specii de peşti populează apele râurilor şi lacurilor din acest spaţiu. Fauna terestră include şi specii de mamifere care, cu părere de rău, sunt pe cale de dispariţie.

Cu câteva secole în urmă lumea animală era cu mult mai bogată şi mai numeroasă. Plasându-ne imaginar în timpurile vechi, am putea lesne descoperi bouri, elani şi zimbri în pădurile din regiunile montane şi premontane ale Carpaţilor, cârduri de antilope în stepele Bugeacului şi Dobrogii, turme de căprioare trecând în goană dintr-un luminiş de pădure în altul, vulturi negri (zăgani) pe piscuri de

BDD-A20558 © 2015 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:46 UTC)

munți, sumedenii de pelicani și lebede în delta Dunării și pe lacurile și bălțile din lunca Prutului și Nistrului. Schimbarea condițiilor climaterice, extinderea activității omului, creșterea poluării mediului și, mai cu seamă, braconajul din ultimul timp, au influențat negativ fauna cinegetică. Dintre animalele carpatine, bourii și zimbrii sunt speciile dispărute complet din mediul natural liber, iar ursul brun și cerbul comun s-au menținut pe alocuri datorită ocrotirii lor prin lege.

O cronică din sec. al XIII-lea mărturisește asupra bogăției naturale a Moldovei: „Țara este încântătoare, împodobită de dumbrăvi și păduri și minunat de bogată și plină de tot felul de animale și păsări" [1, p. 72]. Dimitrie Cantemir relatează: „Turme de cerbi, căprioare și capre negre, vulpi, urși și lupi rătăcesc de colo până colo prin păduri... Se găsesc, de asemenea, și mari herghelii de cai sălbatici, care nu se deosebesc cu nimic de cei domestici, doar că sunt ceva mai mici, dar viguroși" [2, p. 39, 41]. Hrisoavele domnești, cronicele țării, cărțile vechi, literatura de specialitate ne furnizează importante informații despre animalele noastre carpatine de odinioară și de astăzi.

Bourul este unul dintre animalele sălbatice dispărute. Numele științific al acestui mamifer *Bos primigenius* se traduce prin „bou primordial", animalul fiind considerat strămoșul vitelor cornute mari de astăzi. Mai este cunoscut și cu numele de *taur* și *taur sălbatic.*

Specialiștii paleontologi susțin că bourii au apărut și au evoluat în zona munților Himalaya din India, de unde, acum două milioane de ani, au migrat spre estul Asiei și nord-estul Africii. În sud-estul Europei au ajuns acum 250.000 de ani. Fosile ale bourului au fost descoperite în solurile nisipoase și de pietriș din Câmpia Română și Podișul Moldovei. Picturile rupestre de la Lascaux și Livernon din Franța, care conțin și desene ale bourilor, confirmă răspândirea animalului și în vestul Europei.

Turme numeroase de tauri sălbatici se găseau în zonele de stepă și silvostepă, urmând apoi ca aceste animale, din cauza extinderii civilizației umane, să se retragă în pădurile montane. În Europa, fenomenul dispariției bourilor a pornit din vest spre est, ultimele exemplare fiind vânate, în Polonia și Moldova, în sec. XV-XVI. Vânatul acestor viețuitoare, ca și a zimbrilor, era o prioritate a clasei dominante.

BDD-A20558 © 2015 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:46 UTC)

Bourul european era un animal masiv și extrem de puternic, mai mare decât zimbrul, masculii depășind adesea 1000 kg. Avea o înălțime de 1,8 m și o lungime de cca 3 m. Corpul lui era acoperit cu păr de culoare neagră, având o dungă cenușie de-a lungul spinării. Capul, cu fruntea alungită, culmina cu niște coarne mari, recurbate în anterior. Cornutele mari de astăzi dispun de dimensiuni mult mai mici față de strămoșii lor sălbatici: 1,4 m în înălțime, 2,3 m în lungime și o greutate de până la 500 kg.

Cărțile religioase orientale susțin că Omul și Taurul au fost primele ființe care au populat de la începuturi Terra. Omul întruchipa Realitatea, iar Taurul simboliza Divinitatea. Nu e întâmplător faptul că imaginile unor zei și titani mitologici sunt ornate cu coarne de taur. Conform credințelor preistorice taurul poseda calități magice și puteri supranaturale, devenind astfel ocrotitori a toate și a tot ce există pe lume [3, p. 54-63].

În folclorul românesc bourul-taur e animalul legendar prezent în multe basme și istorisiri populare. Într-o poveste taurul se înfrățește cu fiul de împărat și împreună pornesc în căutarea Zânei Florilor, pe care o răpise Balaurul. Într-un caz bourul salvează o turmă de căprioare pe care era gata să le sfâșie o haită de lupi, iar în alt caz scoate toate vietățile din pădurea care luase foc.

Bourul era animalul totem, protector al fertilității și ocrotitor al pruncilor. Strămoșii noștri denumeau cu numele bourului copiii la naștere, pentru a fi păziți de toate cele rele, de boli și de primejdii, pentru ca odraslele lor să crească sănătoase și puternice aidoma acestui animal [3, p. 60]. De aici prenumele de băieți și fete din timpurile străvechi: *Bour, Boura, Bouran, Bourel*. În multe cazuri aceste prenume au devenit mai târziu nume de familie, numele unor vițe de neam. Sunt o dovadă în acest sens mențiunile documentare: *Dragoș Bourul* (1512), *Toader Bourel* (1616), *Ion Boureanul*, pârcălab de Neamț (1454), *Pătrașcu Boureanul,* diac (1584) [Pentru anii de atestare documentară a numerelor proprii, aici și în continuare, a se vedea sursele bibliografice cu numerele 4, 5, 6, repertoriile alfabetice].

Zoonimicele *bour* și *taur*, precum și derivatele lor antroponimice, stau la baza unor nume topice actuale: *Boura, Boureni, Cornul Bourului, Po-*

BDD-A20558 © 2015 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:46 UTC)

iana Bourilor, Taura, Tăureni. Frecvente sunt și atestările documentare (sec. XVI-XVIII): *Boura,* pârâu, afluent al Moldovei, jud. Iași; *Boureni,* sat pe râul Moldova, ținut. Suceava; *Bourii,* loc în branișteа mănăstirii Tazlău, jud. Neamț; *Bourul Loznii,* loc în hotarul satului Șendriceni, jud. Botoșani; *Turia,* pârâu la Ostăpceni, jud. Iași (slav. *myp* „bour, taur").

Pe teritoriul republicii noastre au fost înregistrate numele topice: *Boureni,* loc în Codrii Tigheciului (1721); *Valea Bourului,* vale în ținut. Soroca (1820); *Turia,* pârâu, afluent pe dreapta al Prutului, ținut. Iași (1807); *Ocolul Turiei,* ținut. Iași (1817), cu satele Bocșa, Risipeni, Izvoare, Lucăceni ș.a. (astăzi în r. Fălești), Sculeni, Gherman, Blindești, Medeleni ș.a. (în r. Ungheni).

De numele bourului e legată legenda despre întemeierea Statului Moldova, precum și inspirația legendară despre stema și sigiliul Țării Moldova. Istorisirile vechi populare sunt preluate și folosite în opera cronicarului Grigore Ureche: „Umblându păstorii de la Ardeal, ce se chiamă *Maramoroș,* ... au dat de o fiară ce se chiamă *bour* și după multă goană ce au gonit-o prin munți cu acei păstori, și pe unul carile să vedea mai de cinste și mai de folos... l-au pus domn". Dimitrie Cantemir, în *Hronicul vechimei româno-moldo-vlahilor,* precizează însă că „Dragoș vodă a fost domn și fecior de domn".

Capra neagră, denumită și *capra de munte*, este una dintre cele mai vechi animale de pe Terra. Cu aproape două milioane de ani în urmă, în perioadele glaciare ale cuaternarului, caprele pășteau în stepele reci de pe glob împreună cu mamuții, rinocerii și alte animale dispărute astăzi. Odată cu încălzirea climei și topirea ghețarilor, ele s-au văzut nevoite să se retragă în regiunile montane, unde au găsit condiții naturale de viață asemănătoare cu cele din vechime. Oamenii preistorici le vânau ca și pe mamuți, rinoceri, bizoni, antilope.

Vestigiile arheologice, picturile rupestre descoperite în diferite țări ale lumii sunt o dovadă că aceste animale s-au răspândit mai apoi pe toate continentele, cu excepția Australiei și Antarcticii. Acum 9.000-10.000 de ani omul a domesticit caprele sălbatice pentru hrană, pentru îmbrăcăminte și alte trebuințe (confecționarea burdufurilor pentru apă, a unor instrumente muzicale etc.). Actualmente, diferite specii de capre negre populează masivele muntoase din Europa, Asia, Africa, America.

BDD-A20558 © 2015 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:46 UTC)

Sunt frecvent întâlnite în munții Pirinei, Alpi, Balcani, Carpați, Caucaz, Himalaya, Tibet. Munții Carpați găzduiesc numeroase exemplare europene în zonele Bucegi, Făgăraș, Piatra Craiului, Retezat, Rodna, Țarcu, Pârâng. S-au făcut colonizări de capre negre și în alte zone montane: Ceahlău, Haşmaş, Rarău.

Acum 50-60 de ani, în multe dintre ariile carpatice, animalul se considera o specie pe cale de dispariție sau chiar dispărută. A supraviețuit doar datorită legilor de protecție a faunei și florei adoptate în România prin anii ’30 ai secolului trecut. Astăzi Munții Rodnei sunt recunoscuți ca Parc Național și Rezervație a Biosferei de importanță internațională, având în administrarea sa o suprafață de aproximativ 46.400 de hectare.

Capra neagră se distinge prin aspectul fizic și datele sale biometrice. Este un animal ierbivor care face parte din familia *Bovidelor,* subfamilia *Caprinelor.* Termenul ce o definește derivă din cuvintele de origine latină *rupes* „râpă stâncoasă”, „stâncă” și *capra* – denumirea animalului, semnificația îmbinării lexicale fiind „capră de stâncă, capră de munte”. Masculul are înălțimea de 1,10-1,30 m, lungimea de 1,30-1,40 m și greutatea de 30-50 kg. Femela atinge dimensiuni mai mici. Animalul se caracterizează printr-un corp scund, un gât relativ lung, un cap scurt cu două coarne inelate și încovoiate spre spate. Picioarele, subțiri, dar musculoase, au copita despicată. Vara culoarea blănii este brună-roșcată, cu o dungă neagră pe spate, partea inferioară a corpului fiind alb-gălbuie. Iarna corpul este de culoarea brună-închis, abdomenul și picioarele albe, capul alb-gălbui, cu o dungă neagră pe creștet. Culoarea preponderent brună-închis până la cenușiu-neagră a determinat denumirea animalului – *capra neagră.*

Caprele negre trăiesc în grupuri de 15-20-30 de exemplare, formate în fond de femele bătrâne și tinere. Masculii se retrag din grupuri și trăiesc în singurătate. Revin iarna și conduc cârdurile până spre primăvară. Unul dintre animale stă tot timpul de pază pentru a da alarma în caz de pericol. Semnalul de alarmă este dat prin bătaia cu picioarele în stâncă, precum și printr-un șuierat specific produs de aerul împins cu presiune prin nările întredeschise. Speriate, în fuga lor agitată, caprele pot face salturi de 2 m înălțime și de 5-6 m lungime. La nevoie pot traversa înot râurile și lacurile alpine.

BDD-A20558 © 2015 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:46 UTC)

Animalele își au habitatul în masivele muntoase de mari altitudini, între stânci colțuroase, în peșteri și locuri dosite de arbuști. Se hrănesc cu iarbă, frunze și ramuri fragede de copăcei, cu ciuperci și lichene. Longevitatea lor este de 15-20 de ani.

Capra neagră se remarcă prin suplețea corpului, prin ținuta semeață a capului, prin noblețea caracterului, prin agerime și agilitate. Animalul este un simbol al frumuseții și libertății, al vieții volnice în mediul natural. Silueta sa apare pe diverse steme, embleme și plachete. Figurează și pe stema regiunii istorice a Maramureșului.

Caprele domestice de astăzi au moștenit multe dintre calitățile caprelor sălbatice: mobilitatea, agerimea, istețimea. Aidoma caprelor de munte, care sar cu ușurință de pe un colț de stâncă pe altul și urcă sprintene versanții abrupți ai munților, se cațără și acestea pe garduri, pe scârte de paie și stoguri de fân, pe acoperișul caselor, iar uneori și pe ramurile copacilor înalți. În mitologia, creația folclorică și tradițiile populare românești capra apare ca personaj pozitiv, aducător de noroc, belșug și liniște, fiind calificat un animal simbolic cu funcții ritualice ca în obiceiurile și tradițiile sărbătorilor de iarnă.

Pe vremuri, conform unor vechi credințe, părinții dădeau copiilor la naștere numele animalelor totemice, care presupuneau ei că le determină destinul și îi ocrotesc în viață de toate cele rele. Documentele vechi, din sec. XV-XVIII, atestă prenumele *Căprior, Căprian, Căpriana,* dar mai cu seamă nume de familie care provin de la același apelativ: *Capră, Capriș, Căpraru, Căprioară, Căprioru, Căpriță, Căproiu, Căpruță* etc. Mai numeroase sunt numele de locuri și localități care au o anumită legătură cu aceste animale sau redau particularitățile faunei zonelor respective: *Căprăria, Căprioara, Căprița, Dealul Caprei, Izvorul Căprioarei, Movila Caprei, Pârâul Căprăriei, Poiana Caprelor, Stânca Caprei, Toloaca Caprelor, Valea Caprei, Zăvoiul Caprelor* etc.

Legendele, poveștile și istorisirile populare amintesc de Feți Frumoși și Zâne cu chipuri de căpriori și căprioare care fac bine oamenilor. O căprioară îi ajută unei copile de casă să facă într-o noapte până în zori toate treburile pe care i le poruncise mama vitregă: să cearnă cu o sită deasă trei puduri de făină, să toarcă un sac de lână, să țese câteva valuri de pânză. În zilele sărbătorilor de iarnă o căprioară îl însoțește pe Moș

BDD-A20558 © 2015 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:46 UTC)

Crăciun şi îi ajută să împarte cadouri copiilor. Minunate sunt poveştile şi legendele în care noi vrem să credem şi astăzi.

Cerbul este un animal ierbivor din familia *cervidelor,* reprezentant al copitatelor sălbatice, din care mai fac parte renul şi elanul. Denumirea lui ştiinţifică este *Cervus elaphus*. În limba română e denumit *cerb* şi *taur,* femela – *ciută* şi *cerboaică*, puii – *viţei* (masculul – *viţel,* femela – *viţea*). Puii, sub doi ani, poartă respectiv numele: *cerbulean* sau *coldan* şi *junică* sau *juncă*.

Cerbul este mai mare decât ciuta şi poartă coarne ramificate, ceea ce îl fac falnic şi atractiv. Greutatea cerbului ajunge până la 300 kg, iar a ciutei doar până la 150 kg. Culoarea ambelor sexe este brună-roşcată vara, în sezonul rece schimbându-se în brună-închis. Masculii îşi pierd în fiecare an coarnele (în lunile martie-aprilie), durata de creştere a noilor coarne fiind de 120-130 de zile.

Perioada de împerechere durează din septembrie până la începutul lunii octombrie şi se caracterizează prin boncăluitul sau mugetul masculilor, când aceştia încep luptele între ei pentru supremaţie. Ciutele şi puii, când sunt prinşi de om, scot nişte sunete asemănătoare cu vaietele. Cerbii au mirosul bine dezvoltat, iar auzul (dar şi văzul) este suficient de bun. Longevitatea cerbilor în libertate este 18-20 de ani [7, p. 78-80].

În prezent, arealul de răspândire a cerbilor include munţii Carpaţi şi regiunile de coline împădurite precarpatice, care oferă acestor animale liniştea şi sursele de alimentare. Hrana lor obişnuită sunt plantele erbacee şi tulpinile fragede de plante lemnoase, precum şi ghinda, jirul, ciupercile, merele şi perele pădureţe [8, p. 18]. Cerbul este o specie protejată prin lege, vânătoarea de cerbi se permite în cazuri excepţionale şi în scopuri de selecţie.

Locurile de habitare a cerbilor sunt adesea consemnate în toponimie, de unele denumiri de păduri, poiene, izvoare etc.: *Cerboaia, Cerboiţa, Ciuta, Ciutoaia, Izvorul Cerbilor, Poiana Ciutelor, Pădurea Taurului, Tăureni*. Documentele vechi atestă numele de locuri: *Cerboaia,* pădure în ţin. Dorohoi (1612), *Izvorul Ciutelor,* izvor pe valea Siretului (1705), *Poiana Cerbilor,* porţiune de pădure în ţin. Neamţ (1632), *Valea Cerbului,* vale în ţin. Iaşi (1717).

BDD-A20558 © 2015 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:46 UTC)

Pe teritoriul republicii noastre sunt cunoscute două nume de localităţi cu elementul component *ciută,* care însă provin nu direct de la acesta, ci indirect, de la numele de familie respective: *Ciuteşti,* sat în rn. Nisporeni, de la antrop. *Ciută* sau *Ciutu,* cu suf. *-eşti*; *Ciutuleşti,* sat în rn. Floreşti, derivat cu suf. *-eşti* de la antrop. *Ciutul*. Ciuteştii Nisporenilor e menţionat documentar la 20 decembrie 1495, iar Ciutuleştii Floreştilor la 20 august 1588.

Conform tradiţiilor populare, cerbul la români e un animal totem, la fel ca şi bourul, ursul, leul etc. Pe vremuri, cu numele lui erau numiţi la naştere copiii şi aceasta pentru a fi ocrotiţi de toate cele rele, pentru a creşte sănătoşi, puternici şi viguroşi, precum cerbul, bourul, ursul, leul [3, p. 20]. Drept dovadă în acest sens sunt mărturiile documentare: *Cerbul,* fiul Tudorei (1610), *Cerbul,* tatăl lui Nicoară (1625), *Cerbana,* strănepoata lui Coste pârcălab (1637), *Ciuta,* fiica Lupei (1630), *Taur,* aprod (1581), *Taur,* nepotul Lucăi (1713).

În folclorul românesc cerbul, devenit un animal legendar, este înzestrat cu cele mai nobile calităţi. Într-un basm, copiii unui pădurar, duşi de vântoaice şi rătăciţi prin pădure, sunt aduşi acasă sănătoşi şi nevătămaţi de un cerb mare şi frumos. În altul, Făt-Frumos este ajutat de un cerb să o scape din captivitatea balaurului pe fata împăratului şi împreună ei o duc la curte, aşezată într-un leagăn împletit din fire de mătase şi prins între coarnele cerbului. Copilul unei mame disperate este tămăduit de o boală grea dându-i-se lapte de cerboaică. Zâna cea Bună a Pădurilor este purtată într-un car împletit din lujeri şi flori, la care sunt înhămaţi doi cerbi cu coarne de aur [9, p. 99-101].

Numele cerbului îl regăsim în denumirile unor instituţii şi organizaţii, precum şi în denumirile unor manifestări culturale şi sportive: Festivalul-concurs de muzică „Cerbul de aur” (Braşov), Societatea vânătorilor „Cerbul carpatin”, Complexul de magazine „Cerbul albastru” (Arad), Pensiunea „Cerbul carpatin” (com. Bran), Cabana „Poiana cerbilor” (jud. Suceava).

Sprintene, graţioase, elegante – sunt calităţile pe care omul le admiră de la prima întâlnire cu aceste vieţuitoare, podoabe ale naturii, cerbii noştri carpatini.

BDD-A20558 © 2015 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:46 UTC)

Referințe bibliografice

1. G. Popa-Lisseanu, *Izvoarele istoriei românilor*, București, vol. 4, 1935, p. 72.
2. Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Chișinău, 1902, p. 39, 41.
3. O. Brădulescu, *Din mitologia antică și vechile tradiții populare românești* (Extras), Ploiești, 1925.
4. Alexandru I. Gonța, *Documente privind istoria României. A. Moldova. Veacurile XIV-XVII (1384-1625). Indicele numelor de persoane*, București, 1995.
5. Alexandru I. Gonța, *Documente privind istoria României. A. Moldova. Veacurile XIV-XVII (1384-1625). Indicele numelor de locuri*, București, 1990.
6. *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova*, București, 1975, vol. I și urm.
7. Bernard de Wetter, *Regnul animal*, Editura ARC, Chișinău, 2008.
8. Nicolae Borcea, *Flora și fauna Carpaților*, Cluj, 1934.
9. Ovidiu Bârlea, *Mica enciclopedie a poveștilor românești*, București, 1976.
10. Dumitru Murariu, *Fauna României*, București, 2004.
11. Anatol Eremia, Viorica Răileanu, *Localitățile Republicii Moldova. Ghid informativ-documentar*, Chișinău, 2009.
12. Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, 1963.
13. Anatol Eremia. *Contribuții la studiul formării cuvintelor în limba română*, Chișinău, 1979.

BDD-A20558 © 2015 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:46 UTC)